

Ukrainian lands. It is proved that the process of the formation of national administrative justice can be divided into seven main periods: 1) judicial system and legal proceedings in the Ukrainian lands in the Grand Duchy of Lithuania; 2) judicial system and legal proceedings of Hetman's era; 3) administrative justice in the Ukrainian lands during the period of the Russian and Austro-Hungarian empires; 4) administrative justice during the times of formation of Ukrainian statehood; 5) formation of administrative justice by representatives of the Government of the Ukrainian National Republic in exile (1920–1992); 6) administrative justice of Ukraine since her stay in the USSR (1920–1990); 7) the newest administrative justice of Ukraine (since 1990).

Key words: administrative justice; Ukraine; Institute; the court; the Grand Duchy of Lithuania; Hetman; Russian and Austro-Hungarian Empire; the Ukrainian people's Republic, USSR.

УДК: 34(477+438)

А. Гороть, К. Прокопчук

Генезис польсько-українських міждержавних економічних відносин

У цій статті здійснено спробу проаналізувати й охарактеризувати із погляду міжнародного права найважливіші події із хроніки українсько-польських міждержавних економічних відносин у першій половині 90-х рр. XX ст. Також виділено основні етапи формування правової бази регулювання цих відносин на основі двостороннього співробітництва двох держав.

Ключові слова: інтеграція, міждержавні відносини, українсько-польські відносини, Польща, Україна, торгово-економічні зв'язки.

Постановка наукової проблеми та її значення. Основу українсько-польських відносин складають торгово-економічні зв'язки. Якщо тісні політичні відносини визначаються значною мірою контактами керівників двох держав, прем'єр-міністрів, парламентарів, окремих політиків, державних діячів різних рангів, то ринкова економіка невіддільна суб'єктивному фактору. А звідси – особливий характер правового регулювання міждержавних економічних відносин, де склалася своя «надбудова» – міжнародне економічне право (МЕП), яке є однією з провідних галузей міжнародного права.

Формулювання мети та завдань статті. Мета цієї розвідки – виділити, проаналізувати й охарактеризувати, із погляду міжнародного торгового, фінансового, інвестиційного права та права міжнародної економічної допомоги, найважливіші події із хроніки українсько-польських економічних відносин у першій половині 90-х рр. XX ст., пов'язані, з одного боку, із формуванням нової нормативно-правової бази на ринкових принципах, з іншого – виробленням нових форм і методів співробітництва, що відповідають сучасним нормам міжнародного права.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Передумови українсько-польського співробітництва в економічній сфері – зв'язки підприємств УРСР із Польщею за часів існування РЕВ, які були численними та інтенсивними. Відбувався активний обмін товарами, зокрема у великій кількості до України експортувалися польські меблі, устаткування для виробництва й переробки сільськогосподарської продукції, інші товари.

Правовим підґрунтям для цього був підписаний Договір між урядами СРСР і ПНР про взаємні безвізові поїздки громадян (підписаний у грудні 1979 р.), яким громадяни обох країн керувалися до середини 90-х рр. Наприкінці 80-х рр. цей договір дав змогу численним польським дрібним торговцям (так званим «човникам») закуповувати в західних областях України промислові товари в досить великих обсягах. На початку 90-х рр. потік «човників» змінився за напрямом і складом: до Польщі за товарами й вільно конвертованою валютою стали масово їхати громадяни України.

Після розпаду СРСР і припинення діяльності РЕВ, із розгортанням масштабних політичних змін, гостро постала необхідність розбудови господарчих відносин між Польщею та Україною на новій правовій основі, з урахуванням інтересів обох країн як незалежних держав, а не елементів економічної системи Радянського Союзу й РЕВ.

Становлення договірно-правової основи українсько-польських економічних відносин на початковому етапі реформ (1989–1993 рр.) за характером домовленостей і хронікою найважливіших

подій можна умовно поділити на два періоди: перший – 1989–1991 рр., другий – 1992–1993 рр. До речі, такої періодизації дотримуються й польські аналітики, зокрема Януш Марек Цалка – старший експерт науки та планування при МЗС Республіки Польща, автор багатьох статей із проблем польської східної політики [1, с. 117].

Перший період можна цілком характеризувати як організаційний у плані формування нової моделі співробітництва, і як вихідний рубіж – із погляду нових форм і методів співробітництва. І для Польщі, і для України він важливий, передусім, з огляду на можливість самостійно формувати свою зовнішню політику, засновану на національних інтересах, наповнювати новим змістом економічне співробітництво та його договірно-правову базу.

Відправною точкою в цьому процесі з українського боку слід вважати 26 квітня 1990 р., коли Верховна Рада СРСР прийняла Закон «Про розмежування повноважень між Союзом РСР і суб'єктами федерації», згідно з яким кожна союзна республіка мала право вступати у відносини з іноземними державами, укладати з ними договори, обмінюватися дипломатичними й консульськими представництвами, здійснювати зовнішньоекономічні зв'язки та брати участь у діяльності міжнародних організацій (ст. 5) [2, с. 329]. На основі цього Закону Україна вже в липні 1990 р. в Декларації про державний суверенітет України заявила про свою економічну самостійність (розділ 6), а також про здійснення безпосередніх економічних зносин з іншими державами, виступаючи при цьому суб'єктом міжнародного права (розділ 10) [3, с. 5–9]. Проілюструємо це конкретними прикладами.

Уже під час першого візиту Голови Ради Міністрів Польщі Т. Мазовецького (листопад 1989 р.) обидві сторони висловили зацікавленість у прискоренні робіт зі вдосконалення правових механізмів економічного співробітництва, оскільки законодавча база, форми й методи взаємодії, засновані на принципах РЕВ, уже не приносили очікуваного ефекту, не відповідали повною мірою радикальним господарським реформам, які започаткували обидві країни [4, с. 22–25].

На думку майбутніх партнерів, нова, юридично закріплена модель співробітництва покликана забезпечити прогресивні зрушення всередині економіки обох країн і в розподілі праці між ними, застосування ринкових механізмів та принципів госпрозрахунку, активізувати зв'язки підприємств, перетворити їх у головні суб'єкти співробітництва, наблизити взаємодію партнерів до умов світового ринку, оформивши її відповідними міжнародно-правовими актами.

У цьому зв'язку намічалися значні зміни в діяльності центральних господарських органів. Від безпосереднього формування всього взаємного товарообігу центральні органи мали перейти до узгодження стратегічних питань співробітництва, інвестицій структурної й соціальної політики, створення економічних і правових умов для госпрозрахункової сфери, прямої взаємодії основних господарських ланок. Сторони зобов'язувалися створювати юридичні умови для вільної взаємодії підприємств та організацій, вибору поставника й споживача, а також умов угоди, вироблення взаємних вимог до асортименту, якості, ціни товарів і термінів та обсягів їх поставок, які здійснюватимуться переважно на конкурентній основі. Усе більшу роль у співробітництві будуть відігравати акціонерні товариства, приватні й кооперативні підприємства, окремі громадяни-бізнесмени.

У новому нормативно-правовому механізмі ключова роль відводилася регулюванню валютно-фінансових і кредитних відносин. Вони покликані активно впливати на формування товарообігу, забезпечувати умови для вільного руху товарів та послуг, капіталів у кредитній і фінансовій формі. Це – важлива передумова для проведення господарськими організаціями, виходячи із критерію економічної вигоди, підприємницької діяльності на території обох країн. При цьому перебудова валютно-фінансових інструментів на основі відповідного законодавства відбуватиметься, максимально наближаючи їх до світових умов і практики взаємних розрахунків, кредиту й ціноутворення, а також поетапного використання реальної конвертованої валюти.

Досягнуто домовленості про застосування з 1991 р. в розрахунках вільноконвертованих валют. При цьому продавець і покупець у кожній країні одержить законодавчо обґрунтовану можливість реального вибору – куди й на яких умовах продати, де та на яких умовах купити товар і на яку валюту. Це – головна передумова встановлення реальних цін, а в перспективі – реального курсу національної валюти, забезпечення еквівалентності в розрахунках. Вона дасть змогу забезпечити підприємствам такий самий пільговий режим взаємної торгівлі, який існує щодо експорту в капіталістичні країни.

Розрахунки між госпрозрахунковими організаціями передбачалося проводити у вільно конвертованих валютах за договірними цінами, які встановлюють партнери. У їх основу будуть закладатися

поточні світові ціни відповідної продукції. Польська сторона запропонувала в 1991–1992 рр. проводити розрахунки на кліринговій основі, радянська – увести з 1991 р. розрахунки у вільноконвертованих валютах відразу за поточними світовими цінами. Очікувалося, що в 1991 р. може відбутися зниження взаємного товарообігу ще на 30–50 % [5, с. 160–163].

Слід зазначити, що перші домовленості, хоча ще й не визначали конкретно юридичний характер безпосередніх двосторонніх відносин між Польщею та Українською РСР, основні їхні критерії незабаром були закладені в основоположну договірно-правову базу польсько-українських економічних відносин, що активно розроблялись упродовж 1990–1993 рр.

Згідно з хронологією, започаткувала цей процес Декларація про принципи та основні напрями розвитку українсько-польських відносин (13.10.1990 р.), у якій визначалася ближча перспектива заснування торговельних представництв (п. 4), економічні відносини виводилися на міждержавний пріоритетний рівень (п. 5), конкретне визначення торговельно-економічних і господарських завдань співробітництва покладалося на уряди країн (п. 6). Крім того, Сторони домовилися проводити регулярні консультації між МЗС обох країн із питань торговельно-економічних відносин (п. 14) [6, с. 27–30].

Основу нового договірного процесу склали домовленості та угоди міжгалузевого рівня, які керувалися базовою Угодою між Урядами України й Республіки Польщі про торгівлю та економічне співробітництво, підписаною у Варшаві 1 жовтня 1991 р. [7, с. 1–2]. Згідно з міжнародним економічним правом, цю угоду можна характеризувати як універсальне джерело, «договір-закон», що належить до першої категорії договорів, які встановлюють принципи торгово-економічних відносин.

Також правовою основою двосторонніх стосунків між Україною й Польщею на тривалу перспективу став Договір про добросусідство, дружні відносини та співробітництво – перший широкомасштабний договір незалежної Української держави. Він підписаний під час візиту Президента України Л. Кравчука до Польщі 18 травня 1992 р. й набув чинності 30 грудня 1992 р. Уже того ж 18 травня 1992 р. підписано низку домовленостей та угод міжгалузевого рівня, у тому числі таких, що були безпосередньо спрямовані на створення договірно-правової бази українсько-польських торговельно-економічних відносин, зокрема Угоду про господарське й науково-технічне співробітництво, Угоду про економічне, науково-технічне та виробниче співробітництво між міністерствами сільськогосподарства України та Польщі, Угоду про пункти пропуску через державний кордон, Угоду про міжнародні автомобільні перевезення.

Грунтуючись на наявній правовій базі й вивченні потреб польської та української економік, міністерство зовнішніх економічних зв'язків Польщі в серпні 1992 р. розробило орієнтовний перелік товарів, які Польща могла б експортувати до України: будівельні й дорожні машини, гірничодобувне обладнання, промислові комплекси для харчової, деревообробної та інших галузей, електровироби, двигуни, обладнання для легкої промисловості, кальцинована сода, фарби й лаки, цемент, барвники, збіжжя, картопля, інші овочі, овочеві та фруктові консерви, м'ясо, газові плити, одяг, тканини, ліки, вироби побутової хімії, косметика, взуття.

Обсяг торгівлі товарами між Україною та Польщею значно зріс у 1992 р., порівняно з попереднім (у 1991 р. товарооборот складав 176 млн дол. США). У джерелах немає одностайності, наводяться цифри від 275,4 до 337,3 млн дол. [8, с. 157].

Уже в першій половині 1992 р. створено Польсько-українську промислову палату, а міністерство зовнішньоекономічної співпраці РП профінансувало презентації польських фірм в Україні [9, с. 179].

Згідно зі спільними документами 1991–1993 рр., засновано низку координаційних органів: Міжурядову українсько-польську змішану комісію з питань торгівлі та економічного співробітництва (створена в січні 1993 р.), Міжурядову координаційну раду з питань міжрегіонального співробітництва (створена відповідно до Угоди про міжрегіональне співробітництво, підписаної в травні 1993 р.), Консультативний комітет Президентів України й Республіки Польща (створений у травні 1993 р.).

Велика кількість візитів та підписаних документів, а також поступове збільшення обсягу двосторонньої торгівлі вже в 1993 р. давали підстави для оптимізму. 31 серпня 1993 р. у Варшаві, під час урочистого виступу прем'єр-міністра РП Г. Сухоцької на тему «Сучасна зовнішня політика Польщі», вона назвала відносини з Україною серед чотирьох пріоритетних напрямів зовнішньої політики Польщі, акцентувавши увагу на тому, що в 1993 р. зміцнення та розширення взаємовигідних економічних відносин між Польщею та Україною великою мірою гальмувалося нерозв'язаністю проблеми розрахунків [10].

Українські фахівці з питань фінансів, проаналізувавши проблеми двосторонньої торгівлі й дійшовши висновку про необхідність терміново побудувати механізми розрахунків, звернулися до МЗС України з пропозицією створити спільний інвестиційно-торговельний банк та отримали в міністерстві підтримку, яка реалізувалась у відповідній пропозиції Міністерства закордонних справ, спрямовано Польщі. Це, звичайно, було позитивно сприйнято польською стороною (яка піднімала зазначене питання ще на початку року) і знайшло своє документальне відображення в «Спільному комюніке», підписаному в. о. першого віце-прем'єр-міністра України В. Євтуховим і віце-прем'єр-міністром Польщі Г. Горишевським 7 травня 1993 р. під час візиту В. Євтухова до Польщі. В. Євтухов дав відповідне доручення міністерствам та відомствам щодо виконання досягнутих домовленостей, у тому числі й щодо банку, про що 17 травня 1993 р. інформував Президента України Л. Кравчука. У рамках Змішаної українсько-польської комісії з питань торгівлі та економічного співробітництва питання створення спільного банку було опрацьоване й доведене до завершальної стадії [11].

Водночас польські урядовці висловлювали занепокоєння економічною ситуацією в Україні. Польський уряд та особисто прем'єр-міністр В. Павляк були непевні, чи зможе вона зберегти суверенітет.

Під час перебування Г. Сухоцької на посаді прем'єра РП спроби українського МЗС організувати її зустріч із прем'єром Л. Кучмою закінчилися невдачею. Зі зміною польського уряду українська сторона не припинила докладати зусиль з організації робочої зустрічі двох прем'єрів для поживлення двостороннього співробітництва – і польський уряд зробив реальні кроки назустріч.

14 січня 1994 р. радник Посольства України в РП Т. Старак зустрівся з радником прем'єр-міністра Польщі В. Павляка М. Гандзліком. Зустріч відбулася за ініціативою М. Гандзліка й мала приватний характер.

М. Гандзлік сказав, що прем'єра В. Павляка Україна цікавить, передусім, як потенціальний торговий партнер, але дав зрозуміти, що факт проведення робочої зустрічі прем'єрів може бути використаний СДЛ та А. Квасневським проти В. Павляка. Зустріч В. Павляка з українським прем'єром раніше запланованого візиту глави польського уряду до Москви могла б викликати незадоволення російського керівництва, а погіршення відносин Польщі з Росією використали б СДЛ й А. Квасневський, узявши таким чином реванш за свою поразку.

Крім того, становище в. о. прем'єр-міністра України Ю. Звягільського було непевним. Для безпосереднього ознайомлення із ситуацією польський уряд запланував візити до України міністра зовнішньоекономічних зв'язків РП Л. Подканського (однієї з найдовіреніших осіб В. Павляка) та міністра сільського господарства Б. Сьметанка. На думку працівників Посольства України в РП, однією з головних цілей візиту Л. Подканського було з'ясування доцільності проведення робочої зустрічі В. Павляка з Ю. Звягільським.

Але навесні в Україні відбувалися парламентські, а потім і президентські вибори, а тому проводити зустріч із головою уряду України було недоцільно. Отже, однією з важливих причин затримки розвитку економічних відносин із Польщею була внутрішньополітична нестабільність в Україні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, слід зазначити що, починаючи з 1991 р., до середини 1994 р. створювались основи договірно-правової бази українсько-польських міждержавних економічних відносин, спільні координаційні органи, налагоджувалися контакти між урядами, міністерствами та відомствами, вивчалися можливості й напрями співпраці. Проте практичних дій із реалізації підписаних документів бракувало. Хоча обсяги двосторонньої торгівлі в 1993 р. почали зростати, це зростання могло б бути значно більшим, якби більш активно вівся діалог між головами урядів, міністерствами та відомствами обох країн, якби жвавіше відбулося створення сприятливого правового поля. Але інтенсифікація цього процесу затрималася внутрішньополітичною нестабільністю, яка була пов'язана з виборами до Верховної Ради й на посаду Президента України.

Усе ж таки завдяки міждержавним контактам, розпочатим у грудні 1991 р., які розвивалися динамічно до серпня 1993 р., створено фундаментальну частину договірно-правової бази відносин. Але польське керівництво, побоюючись загальмувати процес інтеграції Польщі до європейських та євроатлантичних структур, відмовилося від формування політичного альянсу з Україною, і в серпні 1993 р. розпочалось охолодження політичних стосунків

Джерела та література

1. Całka M. J. Relations with Ukraine / M. J. Całka // Yearbook of Polish Foreign Policy. – 1995. – Warszawa, 1995. – S. 117.
2. Закон СРСР «Про розмежування повноважень між Союзом РСР і суб'єктами федерації». (26.04. 1990) // Відомості з'їзду народних депутатів СРСР і Верховної Ради СРСР. – 1990. – № 19. – С. 329.
3. Декларація про державний суверенітет України (16.07.1990) // Закони України. – К., 1996. – Т. 1. – С. 5–9
4. Сивец М. Украина и Польша: подытоживая достигнутое / М. Сивец // Зеркало недели. – 1996. – № 32. – С. 22–25.
5. Новая модель советско-польского экономического сотрудничества // Польша. Вопросы и ответы : справочник. – М. : Политиздат, 1991. – С. 160–163.
6. Декларація про принципи та основні напрями розвитку українсько-польських відносин // Україна на міжнародній арені : зб. док. і матеріалів. – 1986–1990 рр. – К. : Україна, 1993. – С. 27–30
7. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща про торгівлю та економічне співробітництво (01.10.91 р.) // Міністерство закордонних справ. Угода. Міжнародні договори Ф. - ugod d 32. – Код. 616_019. – К., 1991. – С. 1–2.
8. Горун Д. О. Українсько-польські відносини (1991–1997 рр.) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.02 / Д. О. Горун ; Одес. держ. ун-т ім. Т. І. Мечникова. – Одеса, 1999. – 182 с.
9. Surmacz B. Współczesne stosunki polsko-ukraińskie: Politológiczna analiza traktatu o dobrym sąsiedztwie / B. Surmacz. – Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2000. – 267 s.
10. Спр. № 035. – Т. 2. – № 93/1264. – Лист Посольства України в РП Міністру закордонних справ України А. М. Зленку // Україна на міжнародній арені : зб. док. і матеріалів 1986–1990 рр. – К. : Україна, 1993.
11. Спр. № 077. – Т. 2. – № УСА/21-2295/077. – Лист Міністра закордонних справ України А. М. Зленка Прем'єр-міністру України В. А. Масолу // Україна на міжнародній арені : зб. док. і матеріалів 1986–1990 р. р. – К. : Україна, 1993.

Гороть А., Прокопчук К. Генезис польско-украинских межгосударственных экономических отношений. В статье проанализированы и охарактеризованы с точки зрения международного права важнейшие события из хроники украинско-польских межгосударственных экономических отношений первой половины 90-х гг. XX в., связанные, с одной стороны, с формированием новой нормативно-правовой базы на рыночных принципах, с другой – с выработкой новых форм и методов сотрудничества, которые удовлетворяют современные нормы международного права. Также выделены основные этапы формирования правовой базы регуляции межгосударственных экономических отношений на основе двустороннего сотрудничества двух государств. Проанализирована юридически закреплённая модель сотрудничества двух государств, которая призвана обеспечить прогрессивные сдвиги внутри экономики Украины и Республики Польша и способствовать применению рыночных механизмов и принципов хозрасчёта, активизировать сотрудничество связанных предприятий, превратить их в главные субъекты сотрудничества, приблизить взаимодействие партнёров к условиям мирового рынка, оформив её соответствующими международно-правовыми актами.

Ключевые слова: интеграция, межгосударственные, украинско-польские, Польша, Украина, торгово-экономические связи.

Horot A., Prokopchuk K. Genesis of the Polish-Ukrainian Interstate Economic Relations. The article analyzes the most important events of the chronicles of the Ukrainian-Polish bilateral economic relations in the first half of the 90s according to the international law. They are related, on the one hand, with the procedure of formation of the new regulatory framework on market principles, and on the other, with the development of the new forms and methods of cooperation that meet the modern standards of the international human rights. The main phases of the legal framework regulating as well as the main stages of the legal framework for the regulation of such relations on the basis of bilateral cooperation are given. The fledging periods of the legal contractual basis development in the Ukrainian-Polish bilateral economic relations at the initial stage of reforms are given in accordance with the nature of the agreements and the chronicle of major events. The legal model of bilateral cooperation is examined. It is destined to provide the changes within the economy of Ukraine and the Republic of Poland, to contribute to the use of market mechanisms and self-financing principles, to strengthen the companies' relations as well as to transform them into the major subjects of cooperation, to bring partners' interaction to the conditions of the world market in accordance with international legislation.

Key words: integration, inter-state, the Ukrainian-Polish, Poland, Ukraine, trade and economic relations.